

JISMONIY TARBIYA VA SPORT SOHASIDA MALAKALI MUTAXASSISLAR TAYYORLASH TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA NODAVLAT SPORT TA'LIM MUASSASALARINING ROLI

ABDIMALIK SHOPULATOV

O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti

Annotatsiya. Ushbu maqolada mamlakatimizda jismoniy tarbiya va sport sohasini rivojlantirishda malakali mutaxassislar tayyorlash zaruriyati hamda mazkur jarayonda nodavlat sport ta'lim muassasalarining roli tahlil qilingan. Shuningdek, nodavlat sport ta'lim muassasalari orqali malakali sportchilarni tayyorlash rivojlangan demokratik va erkin iqtisodiyotga asoslangan jamiyatlarga xos ekanligi ilmiy asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: jismoniy tarbiya, sport, ta'lim, tizim, nodavlat ta'lim muassasalari, erkin iqtisodiyot, demokratik jamiyat.

Kirish

Mamlakatimizda jismoniy tarbiya va sport sohasida xalqaro standartlarga muvofiq kompleks bilimlarga ega malakali kadrlar tayyorlash sifatini yaxshilash, sportda ilm-fanni jadal rivojlantirish, yuqori malakali raqobatbardosh trener-o'qituvchilar, mutaxassislar hamda ilmiy xodimlarni tayyorlash jarayonlarini yanada takomillashtirishga qaratilgan keng ko'lami ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, oxirgi yillarda jismoniy tarbiya va sport sohasida kadrlar tayyorlash bo'yicha bir qator samarali ishlar amalga oshirildi. Natijada, mazkur sohalarning ilg'or tendensiyalarini hisobga olgan holda bir qator yangi ixtisosliklar shakllantirilib, kadrlar tayyorlash ishlari yo'lga qo'yilmoqda. Endilikda malakali kadrlarni tayyorlash muhim vazifa hisoblanadi. Bunda sohani zamonaviy ilm-fan yutuqlari asosida rivojlantirish, mutaxassislarni tashkiliy-uslubiy hamda jismoniy tayyorgarlik darajasini rivojlantirish bo'yicha ilmiy-tadqiqot ishlarini tashkil qilish lozimdir. Bu esa bugungi kunda jismoniy tarbiya va sport sohasida kadrlarni tayyorlash tizimini takomillashtirish bilan bog'liq ayrim muammolarni o'rganish imkoniyatini yaratib beradi. Natijada sohadagi muammolarni kompleks nazorat qilish hamda rivojlantirish bo'yicha olib borilayotgan chora-tadbirlarning samaradorligini oshirishga erishiladi.

Hozirda xorij tajribasi hamda jismoniy tarbiya va sport sohasida olib borilayotgan ilmiy-tadqiqotlar turli maqomdagi sport-ta'lim muassasalarini tashkil qilish hamda ularni rivojlantirishga qaratilgan islohotlarni olib borish samarali ekanligini ko'rsatdi. Xususan, mamlakatda nodavlat sport-ta'lim muassasa-

larini rivojlantirishga qaratilgan islohotlarni amalga oshirish nafaqat malakali sportchilarni tayyorlash balki aholining jismoniy tarbiya va sport bilan muntazam shug'ullanishga bo'lgan xohish va qiziqishini oshirishga olib keladi. Mazkur jarayonda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Nodavlat sport-ta'lim muassasalarida olimpiya va paralimpiya sport turlari bo'yicha sportchilarni tayyorlash va ularni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash choratadbirlari to'g'risida"gi PQ-302-son qarorining qabul qilinishi jismoniy tarbiya va sport sohasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Qarorga ko'ra, 2022-yil 1-iyuldan sport sohasidagi maktabdan tashqari nodavlat sport-ta'lim muassasalarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning quyidagi choralari joriy etiladi: yozgi Olimpiya va Paralimpiya o'yinlarida g'olib hamda sovrindor bo'lgan sportchilar tomonidan tashkil etilgan nodavlat sport-ta'lim muassasasi uchun davlatning bino va inshootlari 2024-yil 1 yanvargacha ijara to'lovlarisiz beriladi hamda 2024-yil 1-yanvardan 2026-yil 1-yanvargacha nodavlat sport-ta'lim muassasasi tomonidan xizmatlarni ko'rsatish uchun foydalaniladigan bino va inshootlar ijara to'lovi xarajatlari 50 foizga kamaytiriladi. Shuningdek, nodavlat sport-ta'lim muassasasini bojxona bojini to'lashdan ozod qilishni nazarda tutuvchi qonun loyihasi ishlab chiqiladi. Nufuzli xalqaro sport musobaqalarida g'olib va sovrindor bo'lgan sportchilarni tayyorlagan nodavlat sport-ta'lim muassasalari trenerlariga bir martalik pul mukofotlari to'lanadi.

Mazkur ishlarning amalga oshirilishi mamlakatimizda nodavlat sport-ta'lim muassasalarining soni va sifatini ortib borishiga xizmat

qiladi. Ular tomonidan Olimpiya va Paralimpiya o'yinlarida g'olib bo'lgan sportchilarning tayyorlanishi davlat va nodavlat sport ta'lim muassasalari o'rtasida sog'lom raqobatni shakllantirib, soha mutaxassislarida o'z ustida ishlash, zamonaviy ilm-fan yutuqlaridan foydalanish tajribasini oshirish hamda jismoniy tarbiya va sportni yanada ommalashtirishda faol bo'lish, namuna va ibrat ko'rsatish ishlariga mas'uliyat bilan yondashishiga olib keladi.

Zamonaviy sport yuksak ijtimoiy-madaniy maqom va ulkan gumanistik salohiyatga ega, turli ijtimoiy-siyosiy vazifalarni bajarishga qodir, jumladan, xalqaro maydonda davlat hokimiyatini mustahkamlashga hissa qo'shadigan faoliyatdir. Ma'lumki, har bir davlatning sport harakatini tashkil etishning o'ziga xos yo'llari mavjud bo'lib, ular asosan tarixiy an'analar, madaniy qadriyatlar, siyosiy rejim, demografik sharoit, iqtisodiy taraqqiyot, fan va boshqa ko'plab omillarga bog'liq.

Shuning uchun ham sportchilarning jahon sahnasida erishgan yutuqlari mamlakat taraqqiyoti darajasi va umuman millat barqarorligining ko'rsatkichi, deb aytsa bo'ladi.

Shuningdek, o'z hududida xalqaro musobaqalarning o'tkazilishi davlat obro'siga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois ilg'or davlatlar nufuzli sport musobaqalari, avvalo, Olimpiya o'yinlariga mezbonlik qilish imkoniyatini qo'lga kiritish uchun kurashayotgani bejiz emas. XX asrdan boshlab hudud tanlash asosan siyosiy motivlar bilan belgilanib, g'olib dunyo hamjamiyati nazarida davlat nufuzini mustahkamlash imkoniyatini qo'lga kiritadi.

Asosiy qism. Sport xorijda mamlakatning ijobiy imidjini shakllantirish vositasi sifatida 1980-yillarda amerikalik tadqiqotchi, Garvard universiteti professori J. Nay tomonidan "yumshoq (nafis) kuch" tushunchasida o'zining ilmiy asosini oldi. Bu taniqli siyosatshunosning fikriga ko'ra, davlatning jahon siyosatidagi nufuzi boshqalardan kerakli natijalarga erishish qobiliyati yotadi, lekin u har doim ham nufuzni harbiy kuch bilan belgilash kerak emas. Bugungi kunda sport yumshoq (nafis) kuch siyosatining asosiy vositalaridan biridir. Bu strategiyaga ko'plab AQSH, Janubiy Koreya, Rossiya kabi zamonaviy mamlakatlar amal qiladi. Biroq Xitoy so'nggi paytlarda bu sohada eng katta muvaffaqiyatga erishdi.

Aytish joizki, Xitoy XX asrda xalqaro muammolarni sport orqali hal eta boshladi. Bunday holda, biz stol tennisi bo'yicha Xitoy va AQSH tennischilarining almashinuvini o'z ichiga olgan pinpong diplomatiyasi haqida aytsa bo'ladi.

1971-yil bahorida Pekindan shov-shuvli taklif olindi. Unga ko'ra Yaponiyada bo'lib o'tgan chempionatda AQSH stol tennisi jamoasi mezbon mamlakat hisobiga Xitoyga taklif etildi. Amerika terma jamoasi a'zolari xitoylik sportchilar bilan bir necha uchrashuv o'tkazib, Yozgi saroy va Buyuk Xitoy devoriga tashrif buyurishdi va Xitoy ichki hayotini ko'rishdi. 1949-yilda tashkil topgan XXRga AQSH vakillarining ilk rasmiy tashrifi bo'ldi.

Amerikalik fotosuratchi Frank Fesibek Pekinga tashrifidan so'ng Xitoy haqida shunday fikr bildirdi: "Biz birdam va tartibli jamiyatni ko'rdik. Umuman olganda, ular ma'lum darajada qashshoqlikni boshdan kechiradilar, ammo qayg'u va ocharchilik nima ekanligini bilishmaydi. Odamlari sog'lom, yuzlari yumaloq, yonoqlari pushti va tishlari oq. Ular juda baxtli ko'rinadi. Bu kapitalistik davlatning sotsialistik Xitoy haqidagi ilk ijobiy fikri edi.

Bundan shunday xulosa qilish mumkinki, keyinchalik sport respublika nufuzi va obro'sini ko'tarish vositasiga aylandi. Bu voqealardan so'ng Qo'shma Shtatlar savdo embargosini bekor qildi va 1979-yilda nihoyat Vashington XXRni tan olinganini e'lon qildi. Bu Xitoy uchun muhim tarixiy haqiqatdir. "Sport" bo'limidagi "Xitoy tarixi va bugungi kuni" risolasining birinchi sahifasida 2001-yilda "ping-pong diplomatiyasi"ning 30 yilligi munosabati bilan AQSH sobiq Davlat kotibi Genri Kissinjer va sobiq Xitoy vitse-premyeri Li Lansin o'rtasida stol tennisi bo'yicha bo'lib o'tgan o'yini tasvirga olingan surati mavjudligiga ajablanmasa ham bo'ladi.

Ta'kidlash kerakki, 1984-yildan buyon Xitoy mamlakati o'z nufuzini mustahkamlash vositasi sifatida sportdan faol foydalanib, yana Olimpiya o'yinlarida ishtirok eta boshladi. Xalqaro Olimpiya qo'mitasi Olimpiadada qatnashish uchun Tayvanga ruxsat berganligi bois, Xitoy 1952-yildan so'ng Olimpiada ishtirok etmay qo'ydi. Bu boykot deyarli 30 yil davom etdi va Xitoy sport va siyosiy kurashi tashqarisida qoldi. Jahon hamjamiyati tomonidan 1980-yillarda ham XXR hali kuchli geosiyosiy o'yinchi sifatida qabul qilinmadi, jumladan, sportdagi tahdid sifatida ham qaralmadi. Biroq 1988-yilda davlat sportni rivojlantirish bo'yicha maxsus davlat dasturini tasdiqlab, sportni rivojlantirishga faol kirishdi. 1996-yilda Atlanta Olimpiadasida xitoyliklar umumiy oltinning 6%ni qo'lga kiritib, norasmiy jamoaviy to'rtinchi o'rnini egalladi.

Shunga qaramay, XX asr oxirlaridan boshlab jamiyat hayotining barcha sohalarida aql bovar qilmas taraqqiyotga erisha boshlagan Xitoy

hukumati sportdagi bu holatdan qoniqmadi, to'rtinchi o'ringa ko'tarilgan Xitoy nufuziga to'g'ri kelmasdi. 2000-yilda Pekinning yuqori ofislarida yangi "loyiha 119" davlat dasturi yaratildi. 119 – bu yengil atletika, suzish, yelkan, eshkak eshish va boshqa sport turlarida nafaqat xitoyliklar, balki barcha osiyoliklar yaqqol ortda qolgan medallar jamlanmasi soni hisoblanadi. Hukumat bu loyihani amalga oshirish uchun alohida harakat qildi. Bir yil o'tgach, suzish havzasida yangi trenerlar paydo bo'ldi, eng so'nggi sport va ilmiy texnologiyalar ishlab chiqila boshladi va davlatdan katta mablag' sport sohasiga quyila boshladi, chunki Xitoy iqtisodiyotining bunga imkoni yetarli edi. Aytish mumkinki, 10 yil ichida Olimpiya chempioni va jahon rekordchisi xitoylik suzuvchi E.Shivenning paydo bo'lishi ushbu davlat dasturini amalga oshirishning asosiy natijalaridan biriga aylandi.

2004-yilda Xitoy Afina Olimpiadasida jamoaviy musobaqada ikkinchi o'rinni egallab, Rossiya Federatsiyasini ortda qoldirdi. Shu bilan birga, nafaqat g'alabani qo'lga kiritishga, balki uyda o'tkaziladigan Olimpiadada muvaffaqiyatli ishtirok etish maqsadida, tajriba orttirish uchun debyutantlardan iborat jamoa Gretsiyaga yo'l oldi. Xitoylik sportchilarning g'alabasi jahon hamjamiyatini larzaga soldi. Deyarli barcha mamlakatlarni Xitoy sportidagi muvaffaqiyat va ulkan taraqqiyotning sabablari nimada ekanligi qiziqtirar edi.

Amerikalik jurnalistlar hatto Xitoyda bolalar sportiga oid film ham yaratishgan. Bu film trenerlar tomonidan katta shaharlar va kichik qishloqlardagi istiqbolli bolalarni tanlash va ularni yil davomida hech qayerga chiqarmasdan katta, ajoyib jihozlangan sport maktablarida shug'ullanishi bilan ta'minlangan. Amerikaliklar raqam va foizlarni ham taqdim yetishgan. 2004-yilda Xitoyda bolalarning 90% dan ortig'i sport bilan shug'ullangan (hozirgi vaqtda undan ham ko'proq) va sportni rivojlantirish uchun ajratilgan byudjet mablag'lari miqdori 4 milliard dollarga teng bo'lgan. Taqqoslash uchun, Rossiya Federatsiyasining o'sha yilgi sport byudjeti 160 million atrofida bo'lib, dunyoning eng boy mamlakati AQSH byudjeti shu sohada 1 milliardni tashkil yetgan. Afina Olimpiadasida xitoyliklarning sport yutuqlari Xitoyning o'ziga va uning nihoyatda tez rivojlanishiga ko'p jihatdan ijobiy ta'sir ko'rsatdi, dunyo hamjamiyatining esa ko'zini ochgan edi. Bizning ko'z o'ngimizda nafaqat yangi sport rahnomasi, balki dunyoning rivojlangan davlatlaridan ham ko'proq sport rivojiga sarmoya kirita oladigan qudratli, iqtisodiy jihatdan kuchli mamlakat paydo bo'ldi.

Rossiyada Afinadagi Olimpiya o'yinlaridan so'ng Xitoy sportini o'rganishga ham katta e'tibor berila boshlandi. Biroq xitoyliklar yangilik kiritmagan, hech narsa ixtiro qilmagan degan xulosaga keldik. Rossiyaning og'ir atletika terma jamoasi sobiq treneri D. Rigertning ta'kidlashicha, ular shunchaki sovetlarning sportni rivojlantirish tizimini qabul qilgan, sovet ta'lim usullarini faol o'rganib, o'zlarining voqeligiga moslashtirgan, ommaviy, ayniqsa, bolalar sportini rivojlantirishni boshlashgan degan edi. Rossiya tadqiqotchilari Xitoy sportining bunday tez taraqqiyot olishining asosiy bir qator omillarini aniqladilar.

1. Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash. O'tgan asrning oxiriga kelib, Xitoy dunyoda eng ko'p professional sportchilar mamlakati bo'lib kelgan va mamlakatning bugungi kundagi muvaffaqiyati sportni ommalashtirish bo'yicha ko'p yillik maqsadli targ'ib qilish siyosati natijasidir. Shuningdek, yuqorida aytib o'tilganidek, davlat sportni rivojlantirishga katta mablag' sarflaydi. Va, tajribalarning ko'rsatishicha, musobaqalarga eng samarali tayyorgarlik davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanmoqda. Sobiq ittifoqda shunday edi va hozir Xitoyda sodir bo'lmoqda.

2. Rivojlangan sport infratuzilmasi. Xitoyning har qanday yirik shaharida turli yozgi sport turlari bo'yicha shug'ullanish uchun sport majmualari mavjud. Har kuni hovlilardagi turli sport vositalari bilan jihozlangan sport maydonlarida shug'ullanayotgan xitoyliklarni ko'rishingiz mumkin. Bundan tashqari, har bir bog'da, maydonda, hovlida ko'plab zarur sport anjomlari mavjud. Xitoyda muhim o'rin cho'zilish mashqlari (badantarbiya)ga qaratiladi! Bu yerda bir hikmat bor: "aql va tananing moslashuvchanligi ajralmas".

3. Sportchilarning psixologik (ruhiy) tayyorgarligi. Trenerlar o'z shogirdlarining psixologik tayyorgarligiga alohida e'tibor qaratishadi va uning saviyasi deyarli barcha musobaqalarda, hatto eng kichik bellashuvlarda ham yuqori o'rin tutadi. Aynan sportchilarning psixologik (ruhiy) va jismoniy tayyorgarligining barqarorligi tufayli xitoylik raqiblari ustidan g'alaba qozonganini sezish (ko'rish) mumkin.

4. Malakali, bilimdon trener-mutaxassislarning ko'pligi. Albatta Xitoy trenerlarining malakasi juda yuqori. Biroq u yo'q joydan paydo bo'lmadi, bir necha yil oldin mamlakatga xorijiy ekspertlar taklif qilindi. Xitoy mentaliteti xorijiy mutaxassislarni mamlakatning muhim loyihasida ishtirok etishiga ruxsat bermasdan, ulardan faqat maslahatchilar sifatida foydalanishdi,

istisno tariqasida ayrim holatlar vujudga kelmasa. Va bu siyosat ham o'z mevasini berdi: yetakchi sport kuchlari xitoylik trenerlar tarkibiga havas qilsa arziydi.

Biroq ko'pchilik tadqiqotchilar Xitoy davlati nufuzini mustahkamlashda 2008 yilda o'z uyida o'tkazilgan Olimpiada asosiy sport voqeasi bo'ldi, degan fikrda. Xitoy o'z sportchilarining g'alabasini namoyish etibgina qolmay, jamoaviy musobaqada birinchi o'rinni egallashga ham muvaffaq bo'ldi, o'yinlardan davlat obro'sini ko'tarish va global muammolarni hal etish borasidagi qarashlarini ham namoyish etishda asosiy vosita sifatida foydalanishga ham ulgurdi.

Aytish joizki, G'arb davlatlari, ehtimol, Xitoyning muvaffaqiyatini qaysidir darajada ko'ra bilgandir, shu sababli unga xalqaro bosim o'tkazishga va hatto Olimpiadani buzishga harakat qilishgan. 2007-yilning oxirlarida, inson huquqlari bo'yicha tashkilotlari rasmiy organlari qo'llab-quvvatlashlari natijasida g'arb Pekin Olimpiadasiga bojkot kampaniyasini boshlagan edi. Shu bilan birga, o'yinlarni rasmiy bojkot qilish bo'yicha hukmron partiyalardan ikkita rezolyutsiya AQSH vakillar palatasi Kongressiga taqdim etildi. Xitoy hukumati Tibetdagi separatistlar harakatining shafqatsiz bostirili-shida, Sudan, Shimoliy Koreya, Zimbabve va Myanmaning avtoritar rejimlarini qo'llab-quvvatlashda va, albatta, Xitoyning o'zida inson huquqlari buzilishi va senzura uchun ayblandi.

Xalqaro Amnistiya Tashkilotining Osiyo va Tinch okeani bo'limi rahbari Ti Kumar intervyu-sida shunday dedi: "Bosim nafaqat Xitoy rasmiylariga, balki xalqaro Olimpiya qo'mitasiga ham qo'yilishi kerak, bu esa o'z navbatida Xitoydagi islohotlarni kuzatishga va'da berdi, ammo hech narsa qilmadi". Lekin G'arb bo'lmagan rahbarlari oxir-oqibat Pekinda o'yinlar ochilish marosimida ishtirok bo'lsa-da, bojkot natijasi salbiy yakun topdi. Asosiy sabablardan biri moliyaviy omil bo'ldi. Katta miqdorda pul jalb qilingan holda, har bir Olimpiya terma jamoasi bilan homiylar tomonidan shartnomalar tuzildi. Masalan, AQSH terma jamoasining rasmiy homiysi Nike hisoblanadi. Ushbu kompaniya matbuot xizmatining qayd etishicha, barchasi inson huquqlarini himoya qilish uchun, ammo shartnoma pulining miqdori shu qadar yuqoriki, shunday bo'lsa-da Amerika jamoasi Pekindagi Olimpiadaga har qanday sharoitda boradi.

Ta'kidlash kerakki, Olimpiya o'yinlari yilida Xitoy hukumati nafaqat xalqaro munosabatlar sohasida, balki siyosatdan uzoq sohada ham qiyinchiliklarga duch keldi. 2008-yilda mamla-

katda qor yog'ishi, zilzila bo'lishi va epidemiyalar tarqalishi ro'y berdi. Lekin jadal rivojlanayotgan mamlakat to'siqlarni yengib o'tishga muvaffaq bo'ldi va yangi qiyinchiliklarga bardoshlilikini namoyon yetdi, bu esa mamlakat nufuzini yanada mustahkamladi.

Pekinda Olimpiya o'yinlarining ochilish kunida Gruziya-Osetiya mojarosi bo'lganini ham eslatib o'tish lozim. Bu holatda, Xitoy ushbu masala bo'yicha fikr bildirmaslikka qaror qildi va pragmatik ravishda tashqi siyosat ta'sirini kengaytirishda "Olimpiya brendi"dan foydalanib, jahon siyosatidagi barcha faktorlar uchun teng huquq va imkoniyatlar berish kafolatini berdi. Xitoyliklar G'arbda chaqirilgan "Pekin konsensusi" yoki Xitoy yetakchilarining to'rtinchi avlodi tomonidan e'lon qilingan "barkamol tinchlik" xalqaro munosabatlar modelini namoyish etdi.

Xitoy hukumati 2008-yil Olimpiadasini Xitoyning xalqaro maydondagi yuksalishidagi asosiy qadamlardan biri deb atadi. Pekinning Olimpiya o'yinlari kabi yirik xalqaro tadbirda mezbonlik qilish qobiliyati, xavfsizlikni ta'minlash, shubhasiz, Xitoyni muvozanatli rivojlantirish borasida muvaffaqiyatini namoyish etishini ko'rish mumkin. Axir, 2008-yil Olimpiya o'yinlaridan keyin Xitoy deyarli so'zsiz jahon miqyosida yetakchi mamlakatlar qatoridan o'rin oldi.

Ko'plab xorijiy arboblar doping orqali geosiyosiy bosimning keng tarqalgan usulidan foydalanib, xitoylik sportchilarning g'alabalarini obro'sizlantirishga urinayotgani sport Xitoy nufuzini mustahkamlashga katta ta'sir ko'rsatganidan dalolatdir. "Xitoy xalq tabobati sirlari" to'g'risida ko'plab g'iybatlar tarqatildi. Xitoyliklar VADA kodeksida taqiqlangan va hech kimga noma'lum bo'lgan moddalar ro'yxatiga kiritilmagan, an'anaviy tibbiyotning farmakologik vositalaridan foydalanishadi, ammo ularning harakatlari eng kuchli doping dorilar-dan kuchliroq deb taxmin qilinadi. Aytish joizki, xitoylik sportchilarda eng avvalo hech narsa isbotlanmagan bo'lsa-da, rossiyalik sportchilardan tashqari jahonda doping-testlardan o'tishga majbur bo'lmoqda.

Biroq 2016-yil boshida Xitoy sporti to'g'risida turli mish-mishlar tarqatila boshlandi. Fevral oyida 19 yil oldin Olimpiya chempioni Van Szyunnya tomonidan yozilgan maktub chop etildi va unda xitoylik trenerlar uni va boshqa ko'plab sportchilarni taqiqlangan dori-darmonlardan foydalanishga majbur qilganini tan oldi. Bu maktubga alohida e'tiborni G'arb vakillari qaratishdi. Amerikaning YUSADA darhol tergov

qilish istagini bildirgani bejiz emas. Rio-de-Janeyroda bo'lib o'tadigan Olimpiya o'yinlari arafasida VADA qarori bilan Xitoyning dopingga qarshi agentligi yopildi. Deyarli bu vaqtda, mukofotni qo'lga kiritgan bo'lsa ham, faqat olti nafar xitoylik suzuvchi sportchilardan doping topildi. Lekin, 2012-yilda ikki karra Olimpiya chempioni, 400 m masofada, u erkaklar uchun bir xil masofada Olimpiya chempioniga nisbatan tezroq oxirgi 50 m suzgan E.Shivenga bo'lgan amerikaliklarning shubhasi o'z isbotini topmadi. Menimcha, bu ayblovlar ko'proq Xitoy sport nufuzini, XXRning obro'sini tushirishga qaratilgan.

Menimcha, Xitoy sportining xalqaro maydon nufuzini shakllantirishdagi asosiy kamchiligi, xitoylik chempionlarning nomlari jahon merosi hisoblanmaydi, biz ularni yaxshi eslab qola olmaymiz, ular haqida ko'p narsa bilmaymiz. Sababi, Xitoyda sportchilarning yutuqlari asosan shaxsan o'zlariga emas, davlatni ulug'lashga qaratilgan. Sport xodimlarining juda tez aylanmasi mavjud: ular Olimpiya o'yinlari yoki boshqa yirik musobaqalarda g'alaba qozonishadi va darhol jo'nab ketishadi, ularning o'rniga Xitoydan yangi chempionlar o'rin oladi. Jahon hamjamiyati triumfatorlarni shunchaki kuzatib turishga, ularni eslashga ortiqcha vaqti mavjud emas.

Bundan tashqari, Xitoydan kelgan sportchilar ko'pincha G'arb yoki hatto rus sportchilariga nisbatan taniqli global brend vakillariga aylanmaydi. Bularning barchasi, albatta, yomon emas. Biroq, Xitoy sporti sirli, tushunarsiz, yopiq qilgicha qoladi. Shu bois ham ular jahon hamjamiyati nazarida mashhur emas. Dunyo bo'ylab Xitoy chempionlaridan biriga o'xshashni istagan juda kam bolalar bor, chempionlar esa ko'pchilikni tashkil etadi. Shuning uchun, biz sport kabi Xitoy uchun bunday muvaffaqiyatli soha Xitoy madaniyati va umuman mamlakat jahon hamjamiyatining idrokiga yanada katta ta'sir ko'rsatishi mumkin, deb xulosa qilish mumkin.

Xulosa. Xulosa qilib shuni aytmoqchiman, sport XXRning xalqaro maydondagi obro'yi va nufuzini mustahkamlashda eng kuchli vositalardan biridir. Axir Xitoy o'z oldiga shunday nufuzli vazifalarni qo'yadi: ular tinchlikparvar millat, davlatlar uchun tenglik tamoyillarini e'lon qiladi, xalq ekanligini isbotlash uchun; uning iqtisodiy tizimi samaradorligiga dunyoni ishontirish va iloji boricha ko'p sarmoya jalb qilish; xitoyliklar, qo'pol qilib aytganda, nafaqat turli kasbli ishchilar, nafaqat o'qiy va yoza oladigan, balki xalqaro tadbirlar o'tkaza oladigan, yangi texnologiyalarni ishlab chiqadigan va hokazo qobiliyatli insonlar ekanini dunyo hamjamiyatiga tushuntirishdan iborat.

Bu vazifalar Xitoy sportchilarining aql bovar qilmas sport yutuqlari va Xitoyda yirik xalqaro musobaqalarning o'tkazilishi tufayli ancha muvaffaqiyatli amalga oshirilmogda. Ko'rinib turibdiki, Xitoy hukumati sport samaradorligini davlat nufuzini mustahkamlash vositasi sifatida amalga oshirdi. Shu sababli Xitoy bu qadar qattiq kurash olib bordi va oxir-oqibat 2022-yilgi qishki Olimpiadaga mezbonlik qilish huquqini qo'lga kiritdi. Shuning uchun Xitoy shu shaharda qishki va yozgi Olimpiya o'yinlarining dunyodagi birinchi mezbon mamlakati sifatida tarixga kiradi. Pekin yana bir bor "butun yer yuzi markazi" ga aylanadi va jahon hamjamiyati nazarida uning nufuzini yana-da oshirish imkoniga ega bo'ladi.

Xitoyda bo'lgani kabi Fransiyada ham sport jismoniy tarbiyaning asosiga aylandi. Xitoyda sportni targ'ib qilish targ'ibot vositalaridan biri sifatida qaraldi. Xalqaro darajadagi sotsialistik mafkura va shu sababli sport odatda an'anaviy amaliyotlardan afzalroq edi. Shunga qaramay, an'anaviy amaliyotlar hali ham maktablarda Xitoyning o'ziga xosligi va etnik xususiyatlarini aks ettiruvchi umumiy sog'liqni saqlash dasturining bir qismi sifatida o'qitiladi. G'arb mamlakatlari siyosiy va iqtisodiy qadriyatlarini targ'ib qilish uchun sportdan ham foydalanganlar. Fransiyada an'anaviy usullar jismoniy tarbiya sohasidan olib tashlandi va o'rniga sport bilan almashtirildi. O'qituvchi-murabbiylarning ayrim pozitsiyalari o'quv dasturlarida belgilanganlarga zid kelishini kutdik. Qoida tariqasida, bu Fransiyadagi ilm-fan va Xitoyda jismoniy faoliyat bilan bog'liq emas yedi. Biroq, ba'zi fransuz murabbiylari yengil atletika, gimnastika, suzish va jamoaviy sport turlarining bir qismi sifatida asosiy ta'lim xususiyatlarini tan olishdan bosh tortib, asosiy sport turlari konsepsiyasiga qarshi chiqishdi. Ular hatto hukmronlik qilishni taklif qilishdi.

Nodavlat sport-ta'lim muassasalari mustaqil va notijorat tashkilot sifatida jismoniy tarbiya va sportni quyidagi yo'nalishlarini rivojlantirish o'z samarasini beradi:

- jismoniy tarbiya va sportni ommalash-tirishga ijobiy ta'sir qiladi. Mustaqil tashkilot hamda davlat tomonidan berilgan imtiyozlar hisobiga sport mashg'ulotlarini qiziqarli va mazmunli tashkil qilish hamda yoshlarning bo'sh vaqtlarini inobatga olgan holda sport to'garaklarini tashkil qilish imkoniyatini beradi. Bu esa yoshlarni sportga jalb qilish imkoniyatini yanada oshiradi;

- nodavlat sport-ta'lim muassasalarining tashkil qilinishi sport-ta'lim muassasalari o'rtasida

sida raqobatni rivojlantirib, mutaxassislarining o'z ustida ishlash, ta'lim berishda sifatga ustuvorlik berish pozitsiyasining shakllanishiga olib keladi;

– sport-ta'lim muassasalaridagi mutaxassislarining o'quvchi-sportchilarga bo'lgan munosabatining o'zgarishiga olib keladi. Sportchi-

o'quvchilarga bo'lgan yondashuv, ya'ni “daromad va shuhrat” keltirish emas, balki hamkorlikda mehnat qilish orqali muvaffaqiyatga erishish va bu jarayonda o'zini muntazam takomillashtirib borish sifatida yondashuvni shakllantiradi.

Аннотация. *Статья акцентирует внимание на значимости подготовки высококвалифицированных специалистов в сфере физической культуры и спорта, при этом особое внимание уделяется роли негосударственных спортивных образовательных учреждений. Научно обосновано, что подготовка квалифицированных спортсменов через негосударственные спортивные учебные заведения присуща обществам, основанным на развитой демократической и свободной экономике.*

Ключевые слова: *физическое воспитание, спорт, образование, система, негосударственные образовательные учреждения, свободная экономика, демократическое общество.*

Annotation. *This article analyzes the need to train qualified specialists in the field of physical culture and sports, as well as the role of non-governmental sports educational institutions in this process. It is scientifically proved that the training of qualified athletes through non-state sports educational institutions is inherent in societies based on a developed democratic and free economy.*

Keywords: *physical education, sports, education, system, non-governmental educational institutions, free economy, democratic society.*

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Andriamampianina, P., Moussa, A.S. (2005) The Training of Physical-Education Teachers in France and China: A Comparative Analysis of Curricula and Attitudes. *Int Rev Educ* 51, 23–34;
2. Бубка С.Н., Булатова М.М., Есентаев Т.К. (2019) Менеджмент подготовки спортсменов к Олимпийским играм.-М.: Спорт. – 480 с.;
3. Губа В.П. (2016) Теория и методика современных спортивных исследований: монография.- М.: Спорт. – 232 с.;
4. Долгова Д.А. (2017) Спорт как инструмент укрепления авторитета КНР на международной арене // Актуальные проблемы современных международных отношений. – No 9. – С.98-106;
5. Мартыненко С.Е., Трусова А.А., Черняев М.С. (2019) Пинг-понговая дипломатия: влияние на установление китайско-американских отношений // Вестник РУДН. Серия: МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ. Vol. 19 No. 1. С.139-147.